

Jadwiga Błahut-Prusik

„Filozofia i muzyka” Sprawozdanie z VII Festiwalu Filozofii (4–5 września 2014 roku)

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/RF.2016.019>

W dniach 4–5 września 2014 roku na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie odbyła się VII edycja Festiwalu Filozofii zorganizowana przez Instytut Filozofii UWM przy współdziałaniu Instytutu Muzyki oraz Akademickiego Centrum Kultury UWM w Olsztynie. Tegoroczna konferencja została poświęcona refleksji i dyskusji nad związkiem filozofii i muzyki. Muzyka zarówno jako narzędzie komunikacji, jak i ekspresji uczuć, stanowi niezwykle bogate źródło filozoficznego namysłu. Mimo że jako problem filozoficzny pojawia się ona głównie w kontekście estetycznym, zogniskowanym wokół zagadnienia istoty muzyki, jej specyfiki w stosunku do innych sztuk, kwestii kryteriów jej wartościowania, relacja między tymi obszarami kultury zarysowuje się na wielu płaszczyznach. Bardzo szeroka perspektywa, w jaką wpisuje się fenomen muzyki (od ontologicznej, przez aksjologiczną, kulturową, historyczną, artystyczną, ekonomiczną i wiele innych) sprawia, że staje się ona niezwykle pojemną przestrzenią dla różnorodnych interpretacji.

Zagadnienie związków między muzyką a filozofią zaowocowało licznymi głosami w tej kwestii nie tylko filozofów, lecz także muzyków, teoretyków muzyki, antropologów kultury, pedagogów. Prelegenci reprezentujący różne ośrodki badawcze oraz dyscypliny naukowe obradowali w siedmiu sekcjach tematycznych. Dwudniowe obrady zainaugurowane zostały trzema wykładami plenarnymi. Tegoroczną edycję Festiwalu otworzył wykład Tadeusza Kobierzyckiego (UMFCh) dotyczący muzycznego i metamuzycznego wyrazu jaźni twórczej. Prelegent dokonał przeglądu oraz kognitywnej interpretacji rozmaitych koncepcji jaźni twórczej, jakie pojawiły się na gruncie europejskiej filozofii sztuki,

psychologii i psychiatrii. Jako kolejny wystąpił Krzysztof Guzczalski (UJ). Wprowadził słuchaczy w problematykę poświęconą związkom między muzyką a matematyką w celu wyjaśnienia, na ile są one trafne i prawomocne. Drugi dzień obrad otworzył wykład plenarny Joanny Hańderek (UJ), zatytułowany *Zgiełk – szum – hałas: muzyka w mieście. Kulturowe formy*. Prelegentka przedmiotem rozważań, a następnie dyskusji, uczyniła miasto ujęte jako przestrzeń, w której różnego rodzaju dźwięki konstytuują osobliwy zapis muzyczny. „Muzyka miasta” została ukazana jako gra społecznych kontekstów, interpretacji i możliwości.

Pierwszego dnia festiwalu wystąpienia i dyskusje odbywały się w czterech równoległych sekcjach. Obrady poświęcone współczesnemu rozumieniu muzyki i filozofii rozpoczął Bogdan Banasiak w wystąpieniu *Muzyka i filozofia – tak blisko, a tak daleko*. Wśród myślicieli, którzy stali się punktem odniesień w analizie relacji między filozofią a muzyką pojawili się: George Santayana, którego estetyka dzieła muzycznego, sprowadzona do intelektualnego obiektywizowania i komunikowania emocji, stała się przedmiotem wystąpienia Adama Grzelińskiego i Krzysztofa Wawrzonkowskiego; koncepcja filozofii muzyki Theodora Adorno stanowiła inspirację do rozważań nad instrumentalizacją muzycznej struktury prawa, podjętych przez Łukasza Łukowskiego; ontologiczny status dzieła muzycznego w ujęciu Romana Ingardena została przedstawiony przez Natalię Kuźmicką; na ile twórczości Gilles’a Deleuze’a stanowi muzyczną inspirację, w swoim wystąpieniu wyjaśniał Tomasz Matkowski. Obrady w sekcji pierwszej zamknęły dwa referaty. Krzysztof Piątek przedstawił problem formy, jaką muzyka przybiera w epoce ponowoczesnej. W wystąpieniu Jana Wadowskiego muzyka, której źródeł autor doszukiwał się w zadziwieniu, została ujęta z jednej strony jako syndrom metafizycznego pra-doświadczenia, z drugiej – jako dialog z innym człowiekiem.

W sekcji drugiej zatytułowanej *Muzyka, koncepty, osobowości* prelegenci najwięcej uwagi poświęcili związkom filozofii z poglądami muzyka i kompozytora Ryszarda Wagnera: Marcin Pełka w wystąpieniu: *Ryszard Wagner jako filozof*; Adrian Stelmaszyk: *Muzyczność słowa i narracyjność muzyki w ujęciu Ryszarda Wagnera*; Zuzanna Markiewicz: *Wagner – uwodzieciel. Dziewiętnastowieczna fascynacja „nowym sacrum” w estetyce operowej*). Wśród innych wystąpień pojawiły się dociekania poświęcone filozoficznym poglądom na muzykę Friedricha Nietzschego (Robert Dolewski: *Cielesna muzyka filozofii. Nietzsche. Merleau-Ponty*), T. Adorno (Iwona Młóżniak: *Muzyka jako sztuka szczególnie filozoficzna? Krytyka społeczna w pismach muzycznych T.W. Adorna*), Michela Serres’a (Marcin Bogusławski: *Pieśni filozofii. Muzyka według Michela Serres’a*). Filozoficzne i literackie konteksty przenikające refleksję Pierre’a Schaeffera stały się przedmiotem rozważań podjętych przez Ewę Schreiber.

Obrady w sekcji trzeciej *Muzyka, literatura, sztuka, historia* rozpoczął Paweł Pieniążek referatem zatytułowanym: *Harmonia mundi – miejsce*

muzyki w romantycznej koncepcji sztuk. W jakim stopniu doświadczenia estetyczne i moralne w obcowaniu z muzyką obecne były w poglądach wczesnych XVIII–wiecznych myślicieli irlandzkich m.in. George’a Berkeleya czy Jonathana Swifta przedstawiła Marta Szymańska-Lewoszewska. Irena Betko wygłosiła referat pt. *Mądrość na śpiewająco: religijno-filozoficzna problematyka pieśni nabożnych Hryhorija Skoworody*, poddając dyskusji bogaty w treści religijno-filozoficzne oraz liczne motywy sakralno-symboliczne *Ogród pieśni nabożnych*. Filozoficzna perspektywa stała się inspiracją rozważaniach na temat ikon A. Rublowa *Trójca* podjętych przez Grażynę Zielińską. Przeglądu muzycznych motywów w sztuce Andrzeja Wróblewskiego dokonał Jan Michalski. Obrady w sekcji trzeciej zakończył referat Kamili Kuleszy poświęcony refleksji nad inspirowaną filozoficznie teorią muzyki, zaproponowaną w traktacie Boecjusza *De institutione musica*.

Ostatnia z sekcji, zatytułowana *Muzyka i popkultura* w zasadniczej mierze poświęcona została próbom uchwycenia związków filozofii z twórczością wybranych muzyków. Andrzej Kucner w swoim wystąpieniu podjął próbę oceny wpływu twórczości Jimmiego Page’a i Rogera Watersa na oblicze współczesnej muzyki rockowej. Prelegent wykazał, na ile twórczość obu muzyków stale współkształtuje kanon rocka, jak również w jakiej mierze wielokrotnie przekraczała utarte konwencje estetyczne i formalne, nadając muzyce nowe wartości, redefiniując style i wyznaczając trendy. Grzegorz Pacewicz przedstawił idee filozoficzne w tekstach i twórczości literackiej Tomasza Budzyńskiego, lidera grupy Armia. Alina Naruszewicz-Duchlińska dokonała językoznawczej analizy pojęć filozofii i filozofów w wybranych tekstach utworów muzycznych. Drugą część obrad wypełniły referaty studentów UWM w Olsztynie: Igor Persjanow: *Problemy egzystencjalne w muzyce i tekstach Ryszarda Riedla*, Michał Szczepankiewicz: *Motywy nihilistyczne w twórczości zespołu Tool*, Agnieszka Antkowiak: *Kultura rave jako współczesna emanacja ruchu hippisów – podobieństwa i różnice*.

W drugim dniu Festiwalu Filozofii obrady odbywały się w trzech równoległych sekcjach tematycznych. Pierwszą z nich, zatytułowaną *Muzyka – implikacje poznawcze, lingwistyczne, społeczne i kulturowe*, otworzył Piotr Łukowski, analizując muzykę jako narzędzie przedperswazji. Aleksander Gemel swoje wystąpienie poświęcił ukazaniu transformacji XIX–wiecznej koncepcji muzycznej genezy języka, która dokonuje się na gruncie kognitywnego paradygmatu lingwistycznego. Jarosław Strzelecki przedstawił filozoficzną koncepcję muzyki jako nośnika informacji. Przedmiotem referatu Bartosza Żukowskiego stała się meta-metodologiczna analiza perspektyw i ograniczeń melocentrycznego programu badań fenomenów kultury Claude’a Lévi-Straussa. Emotywnego charakteru znaczeń muzycznych dotyczyło wystąpienie Piotra Gąsowskiego. Włodzimierz Chołostiakow porównując ze sobą stanowiska Henry-

ka Elzenberga i Robina Collingwooda na temat muzyki, podjął próbę odpowiedzi na pytanie: czy muzyka jest sztuką, czy tylko nią bywa? Referat na temat recepcji myśli Józefa Tischnera w kulturze popularnej wygłosił Marek Jawor. Relację między filozofią a muzyką na przykładzie twórczości i życia Vladimira Jankélévitcha przedstawiła Maria Ple-skaczyńska. Obrady w sekcji zakończyło wystąpienie Adriana Klonowskiego dotyczące wpływu muzyki na dzieło filmowe.

Sekcja druga poświęcona została muzycznym inspiracjom, formom i symbolom. Janusz Jusiak w referacie pt. *Metaforyczno-symboliczne aspekty myślenia muzycznego* podjął kwestię recepcji oraz rozumienia muzyki dokonujących się na podłożu złożonych procesów umysłowych. Krzysztof Kościuszko na kanwie idei muzyki metafizycznej polemizował z koncepcją Józefa Kozielskiego. Referat zatytułowany *O rozumieniu, które nie myli kroków. Próba eksplikacji fenomenu muzyki jako sposobu rozumienia* wygłoszony przez Karolinę Zabokrzycką zakończył pierwszą część obrad. W dalszej części Anna Dwojnych podjęła problem samotności i jej związku z muzyką oraz filmem, Marcin Kania przedstawił poglądy Stefana Szumana na temat muzyki tanecznej i nietanecznej, Jan Cieślak przybliżył semantyczną historię hałasu, koncentrując uwagę na tym, jak jego płynne znaczenie kształtowało muzykę drugiej połowy XX wieku (zwłaszcza industrial). W ostatniej części obrad Alicja Tupieka-Buszmak zaprezentowała referat pt. *Aktywność i ekspresja artystyczna w aspekcie sztuki muzycznej jako forma dialogu i komunikacji*, Marta Dziewianowska-Pachowska referat pt. *Kategoria otwartości a interaktywne instalacje dźwiękowe*, Zbigniew Kociela – *Muzyka wobec idei. Fenomen medialny The Wall*.

Obrady sekcji trzeciej pod hasłem: *Hermeneutyczne, interkulturowe i terapeutyczne aspekty muzyki* rozpoczęła Aleksandra Pawliszyn. Prelegentka przedstawiając muzykę w ujęciu fenomenologiczno-hermeneutycznym, uznała ją za metaforę ludzkiej *psyche*, którą w konfrontacji z filozofią, nazywa muzyką duszy. Lech Ostasz wychodząc od pojęć: „filozofii”, „duchowości” i „religii” rozważał, na ile te trzy obszary sprzężone są z różnymi typami muzyki. Maria Kostyszak w swym wystąpieniu podkreślała wpływ muzyki na kształcenie duchowości ciała, rozważała również, w jakiej mierze refleksja nad muzyką pomaga nam dostrzec różnorodne formy jej oddziaływania, aby ostatecznie wykazać, iż muzyka „dotyka” w człowieku czegoś osiowego. Danuta Słaba na przykładzie muzyki tybetańskiej wykazała, że muzyka jako fenomen kulturowy, reprezentujący jedność formalną, spełnia się zarówno w indywidualnych, jak również społecznych dążeniach podmiotów, umożliwiając rozpoznanie siebie za pomocą określonych środków wyrazu estetycznego. Pytanie o rolę muzyki w rozwoju duchowym człowieka postawił kolejny prelegent, Maciej Dalkowski. Obrady trzeciej sekcji zamknęły wystąpienia biologów: Aleksandra Bieleckiego i Joanny Ci-

chockiej, którzy skoncentrowali swoją uwagę na zagadnieniu muzyki przyrody, Renaty Treli, która na przykładzie Polski i Tanzanii ukazała różnice w pojmowaniu muzyki i jej roli w życiu społeczności oraz Karoliny Feć, która scharakteryzowała portugalskie fado i saudade.

Tradycję Festiwalu Filozofii, nieodłączny element każdej z edycji stanowią towarzyszące mu wydarzenia artystyczne. Tak było również i w tym roku. Pierwszego dnia odbyła się projekcja filmu *Dzieło sztuki słowem filozoficznym* w reżyserii Mirosława Judkowiaka. W filmie wzięli udział studenci i absolwenci UG i ASP w Gdańsku, a także Grzegorz Klaman i Aleksandra Pawliszyn. Małgorzata Rećko i Bogdan Halicki przeprowadzili sesję muzykoterapeutyczną z wykorzystaniem instrumentów szamańskich i technik relaksacyjnych. Pierwszy dzień uwieńczył koncert muzyki klasycznej. W jego pierwszej części wystąpił duet: Artur Milian – skrzypce oraz Ewa Wankiewicz – fortepian wykonując utwory Henryka Wieniawskiego. W części drugiej Kwartet Smyczkowy Wydziału Sztuki UWM w Olsztynie w składzie: Artur Milian - I skrzypce, Anna Mrachacz - II skrzypce, Dorota Michalska – altówka, Krzysztof Koziątek – wiolonczela, zaprezentował m.in. utwory W. A. Mozarta, A. Dworzaka, A. Panufnika, J. S. Bacha. Drugi dzień VII Festiwalu Filozofii zakończył koncert muzyki rozrywkowej. Wystąpił duet: Emilia Kitłowska – śpiew, Łukasz Młynarczyk – gitara akustyczna; zespół Staszki w składzie: Stanisław Dubowik – perkusja, Małgorzata Górka – puzon, Przemysław Mrozowski – saksofon sopranowy, Krzysztof Włodarski – trąbka, Andrzej Mróz – bas; oraz Ostry Zespół Mózgowy z Gdańska w składzie: Aleksandra „Akademicka Perwersja” Pawliszyn, Robert „Dudas” Dolewski, Błażej „Błajo” Malewicki, Oskar „Smok-u” Smoczyński, Sergiusz „DJSRG” Staszak.

Przebieg tegorocznej konferencji napawa optymizmem. Zarówno licznie zgromadzone audytorium, jak również wielość i różnorodność wygłoszonych referatów skłania do refleksji, iż VII edycja Festiwalu Filozofii była nie tylko ważnym wydarzeniem naukowym, ale również artystycznym. W powszechnym mniemaniu konferencja zakończyła się sukcesem, co skłania organizatorów do kontynuacji projektu w kolejnych latach.